

**ВИХОВАННЯ В УЧНІВ КУЛЬТУРИ ПОЧУТТІВ
ЗАСОБАМИ ПОЕЗІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ІВАНА ФРАНКА
«ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ»)**

У сучасній педагогічній науці загальноприйнятою є думка, що з усіх літературних родів найбільше впливає на формування духовного світу людини лірика. “Багатство і благородство почуттів підлітків, – писав В.Сухомлинський, – немислиме без співпереживання найтонших порухів людської душі, які являють собою духовне багатство і надбання людства”. І далі уточнював, що мова йде “про почуття, переживання, втілені у визначних творах світової поезії” [4, с.551]. Він вважав ліричні вірші єдиним у своєму роді засобом виховання. “Навчити почувати можна тільки вдаючись до мови почуттів, а ця мова починається з поетичного слова” [4, с.551]. Педагог стверджував, що ліричні твори про красу рідної природи, про високе почуття любові до Батьківщини відіграють величезну роль у патріотичному вихованні учнів – допомагають їм художньо пізнати свою Вітчизну. Спираючись на власний багаторічний педагогічний досвід, В.Сухомлинський зазначав, що “вірші Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Шевченка, Лесі Українки, Єсеніна, Брюсова, в яких відображено життєрадісне світосприймання, одухотвореність людської душі сприйманням, пізнанням, переживанням навколишнього світу,” здатні також відкрити перед учнями “ті куточки душі, той невловимий душевний стан, який не передати ніякими поясненнями” [4, с.552]. Поетичне слово доносить до школярів справжню красу кохання, вірності, відданості; виховує повагу до жінки, матері. “Без цього пізнання людина не може збагнути й досягти людської культури” [4, с.553]. Крім того, педагог вважав, що залучення учнів до поетичного слова допомагає краще їх пізнати. Улюблені ліричні вірші, книги, автори відображають індивідуальні духовні риси вихованців.

Про великий виховний вплив поезії говорять й інші вчені. Н.Волошина підкреслює, що лірика П.Тичини, М.Рильського, В.Сосюри, А.Малишка та інших “хвилює учнів, спонукає разом з поетом пережити радість і захоплення” [1, с.13]. На переконання Є.Пасічника, ліричні твори містять у собі “великі можливості для формування людини” [3, с.302]. Вони допомагають проникнути у внутрішній світ особистості, заглибитись у її найтонші почуття і найпотаємніші думки, викликані обставинами життя. Завдяки лаконічному і сконцентрованому вираженню авторської думки, стверджує науковець, поезія “має багато переваг у вихованні в учнів культури почуттів і переживань” [3, с.302]. Лірика – це той літературний рід, який формує духовний світ людини. Її вивчення у школі, констатують дослідники, – органічна складова виховного процесу. Крім того, вчені наголошують на винятково важливій ролі поетичного слова у вихованні культури мовлення учнів. Лаконічна, образна мова поезії не тільки збагачує їхній словниковий запас, а й протидіє багатослів'ю, шаблону.

У практиці роботи школи міцно утвердилися уроки, що поєднують оглядове та монографічне вивчення поезії всередині окремої теми. Як правило, саме таким шляхом розглядається поетична збірка І.Франка “Зів’яле листя”. Її вивчення в 10 класі є неповторною у своєму роді можливістю донести до юних сердець красу найвеличнішого з усіх почуттів. Вважаємо, що зробити це найдоцільніше, залучивши широкий літературний контекст. Адже формувати єдність у поглядах учнів на моральні цінності людини засобами поетичного слова можна тільки взаємозв’язано вивчаючи вітчизняну і зарубіжну лірику.

Для аналізу збірки на тлі історичного розвитку європейської інтимної поезії обираємо форму уроку-композиції:

- по-перше, вона передбачає подання зразків аналізу віршів;
- по-друге, тема уроку є особливо делікатною. А ця нетрадиційна форма дозволяє подати своєрідно емоційно наснажений коментар, що полегшить сприймання поезій і створить у класі необхідну атмосферу.

На уроці детально аналізуються програмові твори “Чого являєшся мені у сні?..” і “Червона калино, чого в лузі гнешся?”. Та розкрити перед учнями чарівний світ інтимної лірики І.Франка без використання інших його віршів неможливо. Тому вводимо до сценарію і поезії “За що, красавице, я так тебе люблю...”, “Так, ти одна моя правдивая любов...” й інші.

Щоб цікаві епізоди з особистого життя автора не відтіснили на другий план його вірші, до уроку всім десятикласникам даємо завдання ознайомитись із програмовими творами і подумати над питаннями:

“Червона калино, чого в лузі гнешся?”

1. Як побудований твір?
2. Що уособлюють образи дуба і червоної калини?
3. Чим пояснюється сумний настрій поезії?
4. Як ритміка вірша передає почуття героїв (зверніть увагу на чергування різноскладових рядків)?

“Чого являєшся мені у сні?..”

1. Якими настроями пройнята поезія?
2. Чим пояснюється сум, яскраво виражений у першій частині твору?
3. Чому заключна строфа починається різкою зміною настрою?
4. За допомогою яких засобів створюється образ коханої?
5. У чому, на думку автора, справжня краса любові?

Зрозуміло, що запорукою успіху є копітка робота учителя з ведучими, коментаторами і читцями. А щоб і їм було цікаво на уроці, проводимо репетиції матеріалу частинами.

Урок–композиція “Збірка І.Франка “Зів’яле листя” – явище світової інтимної поезії” проводиться як спарений і включає такі структурні компоненти:

1. Вступне слово вчителя про кохання як одну з вічних тем світової лірики.

2. Розповідь першого ведучого про історію почуттів Данте Аліг'єрі до Беатріче на основі праці І.Франка “Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії”.
3. Читання напам'ять учнями поезій Данте у перекладах І.Франка, М.Бажана, Д.Павличка.
4. Розповідь другого ведучого про кохання Ф.Петрарки до Лаури.
5. Декламація школярами поезій Ф.Петрарки у перекладах Д.Павличка.
6. Розповідь третього ведучого про “Смагляву леді” В.Шекспіра.
7. Читання учнями напам'ять сонетів В.Шекспіра у перекладах Д.Паламарчука.
8. Повідомлення четвертого ведучого про переживання І.Франка, що лягли в основу збірки “Зів'яле листя” з використанням листів поета і спогадів Тараса Франка.
9. Декламація школярами віршів І.Франка “Тричі мені являлася любов”, “За що, красавице, я так тебе люблю...”, “Так, ти одна моя правдивая любов...”.
10. Повідомлення четвертого ведучого про оригінальність композиції “Зів'ялого листя”, різноманітність ритміки і строфіки віршів збірки.
11. Читання в особах поезії “Червона калино, чого в лузі гнешся?”.
12. Аналіз цього вірша першим коментатором.
13. Декламація школярем поезії “Чого являєшся мені у сні?..”.
14. Аналіз цього твору другим коментатором.
15. Підсумок четвертого ведучого про розуміння І.Франком справжньої краси любові (у порівнянні з поезіями Данте, Ф.Петрарки, В.Шекспіра).
16. Заключне слово вчителя.
17. Прослуховування пісні “Ой ти, дівчино, з горіха зерня...” (музика А.Кос-Анатольського).

Така структурна організація уроку можлива зважаючи на те, що з творами Данте, Ф.Петрарки, В.Шекспіра учні вже ознайомилися на уроках зарубіжної літератури. Програмою передбачене також вивчення напам'ять сонетів Ф.Петрарки і В.Шекспіра.

Важливу роль на уроці відіграє розповідь першого ведучого про історію кохання Данте до Беатріче на основі праці І.Франка “Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії”.

Наводимо зміст цього повідомлення.

“Першим в історії західноєвропейської літератури письменником, що вустами ліричного героя не лише розповів світові історію свого кохання, а й відкрив перед читачем найпотаємніші почуття, став Данте Аліг'єрі, автор славетної “Божественної комедії”. У І.Франка, дослідника і перекладача творів великого італійця, читаємо: “Маючи 9 літ, Данте побачив раз на вулиці дівчинку, роком молодшу від нього, в суконці червоній, як кров. “В тій хвилині дух життя, що пробуває в найтайнішій комірці серця, почав тремтіти так сильно, що в найтихіших пульсах видавався мені страшним”. Потім він видів її часто, аж одного разу, коли вже мав 18 літ, побачив її одягнену в пребілу сукню, між двома дамами старших літ; вона обернула свої очі в той бік вулиці, де він стояв, боязливий і несмілий, і поздоровила його чемно з невимовною ласкавістю, так що йому здавалося, що побачив останню мету всякої розкоші” [5, с.58]. Так почалася найвідоміша в світі історія кохання поета до жінки. “Хто була та пані, – знову читаємо в І.Франка, – що першою своєю появою збудила в серці 9-літнього хлопця таку могутню пристрасть і зробилася провідною зіркою цілого його життя? Данте називає її Беатріче. З того, що він подає про неї, ми можемо дізнатися, що вона була флорентійка, дочка якогось флорентійського патриція, уроджена 1266 року..., а померла десь 1290... се була молода Беатріче, дочка близького сусіда Дантових родичів і визначного пана Фолько ді Портінарі, що пізніше вийшла за молодого Симоне де Барді і вмерла 1290 року, проживши 24 роки” [5, с.60-61].

Після смерті Беатріче Данте пише автобіографічну повість “Нове життя”. До неї включає 30 поезій, що розповідають про його кохання, мрії, а також про страждання, пов'язані зі смертю Беатріче. Так історія одного погляду та одного вітання перетворилася під пером майстра на

енциклопедію усіх можливих проявів захоплення жінкою, на гімн духовній сутності людини”.

Таким чином не лише нагадуємо учням відомий їм із курсу зарубіжної літератури матеріал, а й представляємо Каменяра як знавця і дослідника світової поезії, перекладача її видатних творінь.

Прослідковуємо далі літературну традицію, у руслі якої написана збірка “Зів’яле листя”, розповідаючи про почуття Ф.Петрарки до Лаури і про “Смагляву леді” В.Шекспіра.

На початку повідомлення про історію написання “Зів’ялого листя” ведучий відзначає, що в кінці ХІХ століття власний варіант ліричної драми кохання представив світові й українець І.Франко. Шістдесят поезій, у яких герой розповідає про муки свого нерозділеного почуття, він об’єднав у три цикли – “жмутки” і дав збірці назву “Зів’яле листя”. Завершуючи повідомлення про переживання поета, які лягли в її основу, ведучий зауважує, що , як і Беатріче Данте, Лаура Ф.Петрарки, “Смаглява леді” В.Шекспіра, Дівчина “з горіха зерня” І.Франка має прототипа, точніше прототипів. Як справедливо відзначають дослідники, “узагальнений і досить абстрактний жіночий образ” збірки – це “три силуети однієї й тієї ж постаті, три грані одного кристалу, три стани розвитку й емоційного буття різних, але споріднених, в одному тілі живущих любовних пристрастей” [2, с.156-157]. Ліричного героя “Зів’ялого листя” також не можна ототожнювати з І.Франком, але пережиті поетом муки нещасливого кохання, безперечно, відлунюються у збірці.

Підсумовуючи розмову про ліричну драму митця, ведучий наголошує, що оспівана Данте у “Новому житті”, Ф.Петраркою у “Книзі пісень” краса кохання – у безкорисливості. Оспівана В.Шекспіром у сонетах краса цього почуття – у пробащенні коханій людині її недоліків і гріхів. На думку І.Франка, справжня краса любові – у поєднанні безкорисливості і християнської моралі всепрощення.

Отже, цей урок дозволяє представити один із напрямів діяльності І.Франка – дослідника і перекладача шедеврів зарубіжного письменства, розглянути збірку “Зів’яле листя” у руслі світової літературної традиції, виявити риси своєрідності в опрацюванні українським поетом теми кохання, формувати єдність у поглядах школярів на моральні цінності людини.

Література

1. Волошина Н.Й. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури / Ніла Волошина. – К.: Рад. шк., 1985. – 104с.
2. Павличко Д.В. З глибини душі / Дмитро Павличко // Франко І.Я. Зів’яле листя: Лірична драма. – Львів: Каменяр; Тбілісі: Сабчота Сакартвело, 1988. – С.152-170.
3. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навч. посібн. для студентів вищих закл. освіти / Євген Пасічник. – К.: Ленвіт, 2000. – 384 с.
4. Сухомлинський В.О. Твори: У 5-и т. / Василь Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.3. – 670с.
5. Франко І. Я. Зібрання творів: У 50-ти т. / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1978. – Т.12. – 728 с.

Виховання в учнів культури почуттів засобами поезії: на матеріалі збірки Івана Франка «Зів’яле листя» // Вісник Таврійської фундації (ОВУД): літературно-наук. збірник. – Випуск 12. – К.; Херсон, 2016. –С. 26-32.

(0,44 д.а.)